

פתח דבר

תלמידים ומורים יקרים,

הספר שלפניכם כולל את כל נושאי הלימוד הנדרשים לבחינת הבגרות הקרובה, ומשמש כלי עזר להכנת התלמידים לבחינת הבגרות וכן ללימוד לאורך שנת הלימודים כולה.

הספר תואם את מיקוד החומר שפרסם משרד החינוך לקראת בחינות הבגרות בהיסטוריה במועדי חורף וקיץ 2025.

בספר תמצאו שאלות לתרגול וכן בחינות במתכונת בחינות הבגרות ותשובות לדוגמה.

נושאי הלימוד בהיסטוריה כוללים חומר לימוד רב. לכן כדי להקל עליכם, לאורך כל הספר מודגשים עיקרי הדברים, ובכך מאפשרים מיקוד וחזרה מהירה על נושאי הלימוד.

ארבע בחינות לתרגול במתכונת בחינת הבגרות. לשתי בחינות (1, 2) מצורף תשובון ובו הצעה לפתרון הבחינה.

הספר כולל גם "טיפים" – הנחיות למענה על בחינת בגרות, בתוספת לחומר הלימוד.

בהצלחה בלימודים ובבחינות,

שגיא כהן

”טיפים” למענה על בחינת הבגרות

בבחינת הבגרות ארבעה פרקים. עליכם לענות על 2 שאלות משני פרקים שונים על פי הפירוט הבא:
פרק 2 – ”טוטליטריות ושואה” הינו פרק חובה. יש לבחור בפרק זה שאלה אחת.
בנוסף, עליכם לבחור פרק אחד מבין הפרקים 1, 3, 4, ולענות על שאלה אחת בפרק שבו בחרתם.

”טיפים” – הנחיות למענה על בחינת הבגרות

- 1. מבנה השאלון.** בבחינת הבגרות ארבעה פרקים. עליכם לענות של פרק 2 – טוטליטריות ושואה ועל פרק אחד נוסף על פי בחירת בית הספר. שימו לב שבחלק מן השאלות עליכם להיעזר בספרי הלימוד המאושרים. בסך הכול עליכם לענות על 2 שאלות משני פרקים שונים.
- 2. מילות ההוראה.**
הצג / הדגם: על התלמיד להציג את הגורם, את הפעולה, את המושג המבוקש, אך לא להסביר את הנסיבות שחוללו אותו או נגרמו בעקבותיו.
הסבר: על התלמיד להציג את הגורם, את הפעולה, את המושג המבוקש, ולהסביר את הנסיבות שחוללו אותו או שנגרמו בעקבותיו. זאת אומרת, יש להסביר כיצד קרה הדבר, ולא להסתפק בהצגת התופעה.
- 3. מספר הפרטים בשאלה.** כאשר יש הנחיה מפורשת, יש לפעול על פיה. כאשר אין הנחיה מפורשת, יש להציג שלושה פריטים (לדוגמה: ”הסבר את הגורמים” – אין הנחיה מפורשת כמה גורמים, לכן יש להסביר שלושה גורמים). בכל מקרה, אם הצגתם יותר גורמים מן המבוקש, הבוחר יתחשב בטובים ביותר שכתבתם.
- 4. שאלות מקור.** בשאלה שבה קטע מקור, אין להסתפק בהעתקת המקור, אלא לענות בניסוח עצמי, ולבסס את תשובתכם על החלקים הרלוונטיים בקטע. לכל משפט שציטטתם מהקטע הסבירו מה למדתם ממנו!

בהצלחה בבחינה!

פרק ראשון

הלאומיות בישראל ובעמים

בפרק זה עליך ללמוד שבעה נושאים:

1. הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19
2. התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות
3. פועלו של הרצל לבניית התנועה הציונית ולארגונה
4. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה.
5. מדיניות השלטון העות'ומאני כלפי היישוב היהודי בזמן מלחמת העולם הראשונה
6. הצהרת בלפור
7. השוואה בין התנועה הציונית ובין תנועות לאומיות אחרות

הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19

מהי הלאומיות?

הלאומיות היא תופעה שצמחה במאה ה-19 באירופה, ובמסגרתה **קבוצות של אוכלוסייה ראו את עצמן כעמים שיש להם עבר, מוצא, תרבות ושפה משותפים. עמים אלו שאפו להקים מדינות עצמאיות**, שבהן יתגבש הלאום ויבטיח את האינטרסים של חבריו.

הלאומיות הייתה כוח מלכד, אך גם מפלג: מצד אחד גיבשה תופעת הלאומיות עמים ויצרה לכידות חברתית. מנגד עוררה הלאומיות מתחים בין לאומים שונים, והובילה לדחייה של מיעוטים ואנשים שנתפסו כזרים.

מה קושר ומלכד את בני אותו הלאום?

כחלק מן הלאומיות נחלשו והתפרקו מסגרות השייכות המסורתיות: השייכות למשפחה, למקצוע, לקהילה הכפרית שהפכה חלשה יותר, ובמקומה צמחה תחושת שייכות למעגל גדול יותר: הלאום. **בני הלאום חשו שהם חלק מעם בעל מאפיינים ייחודיים משלו: שפה, מנהגים ומסורות, עבר משותף, מוצא משותף. חברי הלאום פיתחו סמלים**

ייחודיים, כגון דגל והמנון, טיפחו את מורשתם המשותפת, כתבו סיפורי עם שעברו מדור לדור בעל פה, וראו בכל אלו חלק מתרבותם המשותפת כעם. גם השאיפה המשותפת של בני הלאום למדינה עצמאית משלהם והמאבק להשגתה, גיבשו וליכדו אותם לקבוצת לאום מאוחדת.

מהם השינויים שחוללה הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19?

- **חיזוק מסגרות השתייכות ויצירת מוקדי זהות חדשים לבני האדם.** מעגלי השייכות המשמעותיים של האדם בעולם העתיק היו המשפחה, הקהילה הכפרית והקהילה של בעלי המקצוע. **בעידן המודרני נחלשו מסגרות השייכות המסורתיות, והלאום הפך לקהילה המשמעותית בחייו של האדם.** האדם בעידן הלאומיות הזדהה רגשית עם הלאום וסמליו, ואף הסכים להילחם למען עצמאות הלאום. לצד זאת, ציפה האדם כי מדינת הלאום תפעל למען האינטרסים שלו ושל חברי הלאום מבחינה חברתית, כלכלית וצבאית. בשונה מעידן המלוכה והקיסרות, מדינת הלאום נתפסה כמדינה השייכת לעם, ולא לשליט.

היכן אני ממוקם בפרק השני?

1. **הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19**
2. התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות
3. פועלו של הרצל לבניית התנועה הציונית ולארגונה
4. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה.
5. מדיניות השלטון העותומאני כלפי היישוב היהודי בזמן מלחמת העולם הראשונה
6. הצהרת בלפור
7. השוואה בין התנועה הציונית ובין תנועות לאומיות אחרות

- התגבשותן של מסגרות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות. **עידן הלאומיות מאופיין בצמיחה של מסגרות, מוסדות וארגונים שטיפחו את רעיון הלאומיות** ונאבקו למען הקמת מדינה עצמאית. חברות לאומיות טיפחו תרבות לאומית. כחלק מן התרבות הלאומית נוצרו סמלים לאומיים שייצגו את העם: דגל, המנון, אנדרטאות, בתי עלמין צבאיים. נוסף על כך, התפתחה תרבות של שירים לאומיים וטקסים. התרבות הלאומית תרמה לגיבושו של העם כקבוצה בעלת מאפיינים משותפים, וביטאה את רגשותיו הלאומיים.
- שינויים במפה המדינית של אירופה. טרם עידן הלאומיות הייתה אירופה מחולקת למספר מצומצם של אימפריות רב לאומיות. **כחלק מתופעת הלאומיות, התפרקו אימפריות רב לאומיות, ובמקומן צמחו מדינות לאום רבות**, שבכל אחת מהן רוב לאומי ולצדו מיעוטים לאומיים שונים.

הגורמים לצמיחת התנועות הלאומיות

מה הוביל להתפרקותן של מסגרות השייכות המסורתיות ולצמיחת רעיון הלאומיות? מה הוביל לירידת כוחם של מוסדות הדת, המשפחה, הקהילה הכפרית והמעמדית, ולצמיחתו של מעגל שייכות חדש: הלאום?

השפעתם של גורמים רעיוניים על צמיחת הלאומיות:

- השפעת עקרונות תנועת ההשכלה. לאורך המאה ה-18 התפתחו באירופה רעיונות חדשים על האדם, על ערכו ועל יכולותיו, המכונים "רעיונות הנאורות" או "רעיונות ההשכלה". **על פי רעיונות ההשכלה האדם הוא בעל תבונה, ובכוח שכלו יוכל לקבל את הבחירות הנכונות לו, ולנהל את חייו היטב. תפיסה זו הייתה שונה מן התפיסה המסורתית, שלפיה מקור התבונה באל ובמסגרות המייצגות אותו: הדת והמלוכה.** כדי שהאדם יוכל לנצל את תבונתו, עליו להיות חופשי, להשתחרר ממסגרות ומתפיסות מסורתיות, כגון דת ואמונות תפלות. התפתחות המדע, הרפואה והטכנולוגיה חיזקה את תפיסת ההשכלה, שלפיה האדם הוא יצור בעל תבונה, ובכוח שכלו יוכל לעצב את גורלו. רעיונות אלו השפיעו על צמיחת הלאומיות בכמה אופנים:
1. בני אדם שהאמינו ברעיונות ההשכלה השתחררו מהממסד הדתי וממוסדות הכנסייה, ושאפו להקים שלטון שישרת אותם ושהם בחרו בו, ולא האל או נציגיו. הם רצו שלטון שמקור הסמכות שלו הוא האדם, ולא הממסד הדתי או האל.
 2. התפרקות המסגרות הדתיות הגבירה את הצורך במסגרת שייכות חדשה לבני האדם. הלאום מילא תפקיד זה, וסיפק תחושת שייכות לאדם במקום המסגרת הדתית.
 3. משמעות רעיון ההשכלה, שכל אדם הוא בעל תבונה, הייתה שכל בני האדם גם שווים בזכויותיהם וזכאים לחירות מלאה בחייהם, במחשבתם וברכושם. רעיונות אלו דחפו להקמת מדינת הלאום שבה יובטחו זכויותיהם של בני האדם.

- **השפעת החילון. חילון הוא תהליך שבו השתחררו בני אדם משליטתם של מוסדות דתיים ומאמונה בסמלים דתיים.** עם צמיחת רעיונות ההשכלה ועם התפתחות המדע והטכנולוגיה, צמחה גם תופעת החילון. רבים מבני האדם חדלו להאמין באל ובמוסדות הדת המייצגים אותו, וניהלו את חייהם ללא מחויבות לכתבי הקודש ולכנסייה או לרבנות. תהליך החילון הגביר את הבחירה החופשית של האדם ואת שחרורו מהממסד ומהמסגרות המסורתיות. החילון השפיע על צמיחת הלאומיות בכמה דרכים:
 1. **בני אדם שעברו תהליך חילון לא קיבלו את הממסד הדתי כממסד לגיטימי, ושאפו לכונן שלטון חילוני שבחרו בני האדם, ולא האל או נציגיו.** הלאומיות אפשרה לבני האדם לכונן מדינה שבה השלטון אינו כפוף לגורמים דתיים, והוא נבחר על ידי האזרחים ואמור לפעול למענם.
 2. **התפרקות המסגרות הדתיות הגבירה את הצורך במסגרת שייכות חדשה.** בני אדם שעזבו את הדת וחוו תלישות וחוסר שייכות, מצאו בלאום ובמדינת הלאום מסגרת שייכות חדשה.
- **השפעת התנועה הרומנטית.** הרומנטיקה היא תפיסה שראתה את הייחודי בכל אדם ובכל לאום. על פי רעיונות הרומנטיקה, כל אדם הנו ייחודי ושונה מזולתו. בניגוד לרעיונות ההשכלה, שראו בתבונה האנושית מקור לידע ולסמכות, התנועה הרומנטית העדיפה דווקא את האינטואיציה, את הרגש, את הטבע האנושי ואת המסורות החברתיות. רעיונות הרומנטיקה ראו את העם כקבוצה עתיקה שיש לשמר ולטפח את מסורותיה ואת תרבותה העתיקות. **התנועה הרומנטית תרמה להדגשת ייחודם של העמים ולגיבושם.**

השפעתם של מהפכות ואירועים פוליטיים על צמיחת הלאומיות

- מהפכות ושינויים פוליטיים שהתחוללו בשלהי המאה ה-18 ובראשית המאה ה-19 הובילו לצמיחת הלאומיות באירופה:
1. **המהפכה האמריקאית. המהפכה האמריקאית היא רצף של אירועים שבהם מרדו מתיישבי היבשת בשלטון הבריטי, והקימו מדינה עצמאית הפועלת למען האינטרסים שלהם.** יבשת אמריקה הייתה מיושבת בשבטים מקומיים, אינדיאניים ואחרים, אך מהמאה ה-17 החלו מהגרים אירופאים להגיע לאמריקה, להשתקע בה, ובמשך עשרות שנים השתלטו עליה. המתישבים היו כפופים ברובם לשלטון בריטי, שילמו לו מסים, והיו נתונים לחוקיו. בשנת 1776 התנתקו המתישבים מהשלטון הבריטי באמריקה, נלחמו בו, והכריזו על עצמאותם ועל הקמת מדינה חדשה: "ארצות הברית של אמריקה". לאחר ניצחונם כתבו חוקה שהגדירה את זכויותיהם של אזרחי ארצות הברית ואת החירויות שהם זכאים להן. **המהפכה האמריקאית הפיצה את רעיון הלאומיות באירופה, והפכה אותו למעשי ולבר השגה בעיני רבים.**
 2. **המהפכה הצרפתית. המהפכה הצרפתית (1789) היא אירוע שבו הדיח העם הצרפתי את מלך צרפת, וביטל את זכויות היתר של המעמדות הגבוהים בצרפת: האצולה והכנסייה. העם הצרפתי כונן שלטון דמוקרטי, שבו כל אזרח נהנה מזכויות בחירה ומיכולת השפעה, ללא קשר**

למעמדו החברתי. לפני המהפכה היו אזרחי צרפת מחולקים לשלושה מעמדות: האצולה, הכמורה והמעמד השלישי. עם האצולה ועם הכמורה נמנו אמנם אחוזים בודדים מהאוכלוסייה, אך הן נהנו מעדיפות בקבלת החלטות. המעמד השלישי, מרבית אוכלוסיית צרפת, היה נטול השפעה ונשא בנטל המסים. לאחר המהפכה הוקמה בצרפת "האספה הלאומית", אשר ייצגה את העם. נציגי האספה נבחרו באופן דמוקרטי על ידי כל האוכלוסייה באופן שווה. **הצלחתה של המהפכה הצרפתית הובילה להפצת הרעיונות חירות, שוויון ולאומיות ברחבי אירופה, ועוררה עמים נוספים לשאוף לשלטון הפועל למען העם.**

3. שלטונו של נפוליאון. בשנת 1799 תפס נפוליאון את השלטון בצרפת, והכתיר את עצמו לקיסר המדינה. בשנות שלטונו כבש נפוליאון עם צבאו מדינות רבות באירופה. באמצעות כיבושיו הפיץ נפוליאון את רעיונות המהפכה הצרפתית באירופה. **שלטונו של נפוליאון במדינות אירופה, ורעיונות החירות שספגו התושבים שכבש, עוררו את התקוממותם של עמי אירופה, והגבירו את שאיפותיהם לגירוש השלטון הזר ולהקמת מדינה עצמאית.**

השפעתם של שינויים טכנולוגיים על צמיחת הלאומיות

- השפעת תהליכים של תיעוש ועיור. **תהליכים של תיעוש (התפתחות התעשייה) ועיור (מעבר המוני מהכפרים לערים הגדולות) הובילו להתפרקות מסגרות השייכות המסורתיות, ולצמיחת הלאומיות כמסגרת שייכות חדשה.** התפתחויות טכנולוגיות לאורך המאה ה-18 הובילו ליצירת מכונות. מכונות אלו הגדילו את יכולת הייצור של האדם, והקטינו את הצורך בידיים עובדות בכפרים. עקב כך התרחש תהליך של עיור, וכפריים רבים עברו לערים הגדולות. בערים הועסקו פועלים רבים במפעלי תעשייה, בתנאי עבודה ירודים וקשים ובשכר נמוך. התהליכים של התיעוש והעיור הובילו לצמיחת הלאומיות בכמה אופנים:

1. **מציאות החיים הקשה בעיר: תנאי המחיה הצפופים ותנאי ההעסקה הירודים הובילו להתאגדות של אוכלוסייה רבה בעיר כדי להבטיח את זכויותיה ואת תנאי החיים.** אוכלוסייה זו שאפה להקים מדינה שתפעל לקידום ולהגנה על האינטרסים הכלכליים והחברתיים שלה.

2. **בעיר התפרקו מסגרות השייכות המסורתיות של האוכלוסייה שהיגרה מהכפרים לערים:** המשפחה, המעמד המקצועי והקהילה הכפרית שהיו קיימים במשך שנים, התפרקו עם המעבר לערים הגדולות. הלאומיות הייתה מסגרת חברתית חדשה להמונים בעיר, וסיפקה מענה לתחושה של חוסר השייכות והתלישות בעיר.

- **השפעתן של תמורות בתחבורה, בתקשורת, בחינוך ובתרבות.** ההתפתחויות הטכנולוגיות הובילו לשינויים ולחידושים שזירזו, כל אחד בתחומו, את צמיחת הלאומיות:

1. **התפתחות התחבורה.** המצאת הקיטור הובילה להתפתחות מהירה של הרכבות באירופה. לאורך המאה ה-18 והמאה ה-19 הונחו מאות קילומטרים של מסילות רכבת ביבשת אירופה. **הרכבת**

אפשרה קשר ומפגש בין אוכלוסייה, הקלה את מעבר האוכלוסייה מאזורים שונים, ואפשרה את צמיחתן של קהילות גדולות באירופה.

2. התפתחות הדפוס והעיתונות. הפיכת הדפוס לזמין ולזול אפשרה הפצה של רעיונות באופן המוני, השפיעה על צמיחתה של העיתונות, וכך יצרה קשר בין אוכלוסיות רבות ומרוחקות. העיתונות יצרה מכנה משותף בין אנשים שונים, ותרמה לגיבוש תודעה משותפת לבני אדם.
3. חינוך ותרבות. התפתחות של בתי ספר ומוסדות חינוך ותרבות המוניים בערים, תרמה ליצירת תודעה משותפת בקרב האוכלוסייה, וכך השפיעה על צמיחת הזהות הלאומית המשותפת.

המאפיינים ודפוסי הפעילות של התנועות הלאומיות באירופה במאה

ה-19

המאפיינים של מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

- המעמד החברתי של המנהיגים. בעולם שקדם ללאומיות היו המנהיגים בדרך כלל ממעמד גבוה, ולא מהמון העם. על פי רוב נמנו המנהיגים עם שושלות של מלוכה, אצולה, משפחות בעלות ממון רב או בעלות קרבה לכנסייה. לעומת זאת, בעידן הלאומיות צמחו המנהיגים מהמעמד הבורגני, מתוך המון העם, ופעלו למען האינטרסים של העם.
- מקור הסמכות של המנהיג. מקור הסמכות של המנהיג היה העם, ולא האל, כוחו הצבאי או ירושה מאבותיו, כפי שהיה נהוג בעולם העתיק. האזרחים תמכו במנהיג משום שהאמינו כי יוכל לשפר את מעמדם ואת מצבם הכלכלי, החברתי והפוליטי, והעניקו לו את הזכות לשלוט.

תחומי הפעולה של התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19

הפעילים בתנועות הלאומיות טיפחו את התודעה הלאומית של בני עמם, ונאבקו פוליטית להקמת מדינה לאומית.

שלבי ההתפתחות של הפעילות הלאומית באירופה במאה ה-19

- פעילות של אנשי רוח לגיבוש זהות לאומית. משכילים ואנשי רוח יצרו תרבות משותפת. הם פיתחו את השפה הלאומית, אספו, עיבדו וכתבו שירים וסיפורי עם שהפכו לתרבות משותפת, שעליה גדלו והתחנכו חברי לאום.
- פעילות תרבותית וארגונית להפצת הלאומיות. אגודות לאומיות פעלו כדי להפיץ את הזהות הלאומית ולהדק את הקשר בין בני עמם. הפצת הלאומיות נעשתה על ידי הקמת בתי ספר, יצירה של סמלים וטקסים לאומיים, כתיבת עיתונים.
- פעילות פוליטית למען הגשמת זכויות לאומיות. לאחר שרעיון הלאומיות הפך לנחלתם של רבים, הצטרף המון העם למאבק עממי להשגת זכויות לאומיות. המאבק כלל הפגנות ומחאות פוליטיות. בשנת 1848 התרחש גל מחאות והתקוממות לאומית באירופה, המכונה "אביב העמים". המון

אדם נאבק להשגת עצמאותו ולסילוק השלטון הזר. על פי רוב לא נחלו מאבקי "אביב העמים" הצלחה.

- פעילות דיפלומטית וצבאית להקמת מדינת הלאום. תנועות לאומיות שצברו כוח פוליטי ותמיכה בקרב בני העם, יצרו קשרים בינלאומיים וכוח צבאי, ופעלו באופן דיפלומטי וצבאי לגירוש השלטון הזר ולהקמת מדינה עצמאית.

- הגורמים המסייעים והגורמים המעכבים למימוש יעדי התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19
- היקף המודרניזציה בתחומים שונים. התפתחות טכנולוגית מואצת, שכללה התפתחות של התחבורה והדפוס ותהליכי תיעוש ועיור, יצרה תנאים נוחים יותר לצמיחת הלאומיות, וזירזה את התפשטות רעיונות הלאומיות בקרב בני העם, ואת התגייסותם למאבק הלאומי.
- כוחה של הכנסייה. הלאומיות ערערה על כוחה ועל שליטתה של הכנסייה, ושאפה להקטין את כוחה ביחס למוסדות הלאומיים. ככל שכוחה של הכנסייה היה רב יותר, היא הצליחה להשפיע על המון העם, ולמנוע את התפשטות רעיון הלאומיות ואת גיוס העם למען המאבק הלאומי.
- מידת הפיצול החברתי, המדיני והתרבותי. ככל שהעם היה מפוצל יותר בין תרבויות שונות, בין מעמדות שונים ונתון לשלטונות ולמנהיגים שונים, כך היה קשה יותר לאחד אותו, ולגייס אותו למאבק לגירוש השלטון הזר ולהשגת עצמאות.

תנועה לאומית מדגימה

שימו לב, עליכם לבחור במדינה אחת בלבד!

איטליה

המצב המדיני והחברתי-כלכלי לפני תחילת המאבק. טרם צמיחת הלאומיות באיטליה הייתה איטליה מחולקת לממלכות נפרדות ועצמאיות. השפה האיטלקית הייתה לשון הדיבור של כל האיטלקים, אך באזורים שונים דיברו איטלקית בניב שונה. בסוף המאה ה-18 כבש נפוליאון את איטליה ואיחד אותה תחת שלטונו, אך לאחר תבוסתו שבה איטליה לפיצול המדיני שבו הייתה טרם כיבושי נפוליאון.

מטרת המאבק. בשנת 1810 הוקמה תנועת "שורפי הפחם" (הקרבוונארי) - תנועה לאומית שנאבקה למען גירוש נפוליאון. לאחר תבוסתו נאבקה התנועה בשלטון הזר; השלטון האוסטרי ומלכים עצמאיים אחרים. בשנת 1831 הקים ג'וזפה מציני, פעיל לאומי איטלקי, את "איטליה הצעירה" - תנועה לאומית שמטרתה הייתה לגרש את השלטון הזר ולאחד את איטליה כמדינה עצמאית.

השלבים העיקריים במאבק

- תנועות לאומיות באיטליה גיבשו והפיצו את הזהות הלאומית האיטלקית. צורתה הגיאוגרפית של איטליה סייעה בהגדרת הלאום. הפעילים הלאומיים הדגישו את העבר המפואר של איטליה, ובכלל זה את ימיה המפוארים בתקופת האימפריה הרומית.

- **אגודת "שורפי הפחם" ערכה מחאות והפגנות, מקצתן אלימות, כדי להוביל לגירוש השלטון הזר ולאיחוד איטליה.** מחאתה לא השיגה את מטרתה, אך רעיון הלאומיות האיטלקית הלך והתפשט. תנועת "איטליה הצעירה" שהקים ג'וזפה מציני עוררה התקוממות עממית, אך גם היא דוכאה, וג'וזפה מציני נאסר והוגלה. מחאת "אביב העמים" התבטאה בהמוני איטלקים שהתקוממו נגד השלטון הזר. הם הצליחו להוביל לגירוש מלכים מערים שונות באיטליה, אך מחאתם דוכאה על ידי השלטון האוסטרי.
- **קמיליו קבור, ראש ממשלת פיימונטה, אחת הממלכות באיטליה, כרת ברית צבאית-מדינית עם צרפת, ויחד הם יצאו למתקפה על אוסטריה. במלחמתם הצליחו לגרש את השלטון האוסטרי הזר ולאחד את צפון איטליה. המצביא האיטלקי גרבילדי נלחם בדרום וחיבר את הדרום עם הצפון.**

הגורמים שסייעו במאבק הלאומי

- **גורמים בין-לאומיים:** שיתוף הפעולה בין קמיליו קבור לבין צרפת סייע בהתמודדות עם הצבא האוסטרי ובגירוש.
- **המנהיגות המודרנית:** הצלחתו של קמיליו קבור להפיץ את רעיונות הלאומיות ולסחוף המונים למאבק למען איחוד איטליה הרחיבה את התנועה הלאומית האיטלקית וחיזקה את השפעתה.

הגורמים שעיצבו את המאבק הלאומי

- **הכנסייה:** האפיפיור שלט ברומא, במרכז איטליה, וסמכותו הדתית השפיעה על מאמינים רבים באיטליה. **התנגדותו לאיחוד לאומי של איטליה הקשתה על הפעילים הלאומיים להשיג את תמיכת ההמונים.**
- **פערים כלכליים ותרבותיים בין הדרום לצפון:** אזור צפון איטליה התפתח טכנולוגית וכלכלית והיה עשיר ומתועש ביחס לדרום. **הפערים הכלכליים-חברתיים בין הצפון לדרום הקשו את איחוד האוכלוסייה.**
- **שלטון זר:** אוסטרו הונגריה שלטה בצפון איטליה והתנגדה לאיחודה בשלטון עצמאי איטלקי.

תוצאות המאבק

בשנת 1861 הוכרז על איחוד איטליה. עם זאת מלחמות מקומיות ומאבקים למען איחוד מלא של איטליה נמשכו עד שנת 1870.

גרמניה

המצב המדיני והחברתי-כלכלי לפני תחילת המאבק. לפני תחילתו של המאבק הלאומי בגרמניה היא הייתה מחולקת לכ-300 נסיכויות וערים עצמאיות. רוב מדינות צפון גרמניה היו נתונות לשלטון אוסטרי. עם כיבושי נפוליאון שונה הסדר המדיני בגרמניה, והיא חולקה לכ-40 מדינות. לצד הפיצול המדיני של גרמניה, רוב האוכלוסייה דיברה גרמנית ונשאה מאפיינים תרבותיים דומים.

מטרת המאבק. פעילים לאומיים בגרמניה שאפו לאחד את המדינות השונות למדינה עצמאית

אחת ולגרש את שלטונו הזר של נפוליאון משטחי גרמניה.

השלבים העיקריים במאבק

- **פעילים לאומיים כינסו ועיבדו חלקים מן התרבות ומן ההיסטוריה הגרמניות**, כדי לייצר זהות משותפת לגרמנים. מעגל הגרמנים הלאומיים התרחב.
- **בשנות ה-20 וה-30 של המאה ה-18 התקיימו מחאות לאומיות עממיות ברחבי גרמניה**, אך הן דוכאו על ידי השליטים המקומיים.
- **ב"אביב העמים" התרחבה המחאה העממית בגרמניה**, והמונים יצאו לרחובות בדרישה להדיח את השליטים המקומיים ולאחד את גרמניה. פעילים מרכזיים אף התכנסו בפרנקפורט, הקימו את הפרלמנט הגרמני וחוקקו חוקה. עם זאת לא היה בכוחם לממש את החלטות הפרלמנט שהקימו. המאבק בתקופת "אביב העמים" לא צלח, הפעילים הלאומיים דוכאו והפרלמנט פוזר.
- **ביסמרק היה ראש ממשלת פרוסיה**, אחת ממדינות גרמניה. אף שלא היה אדם לאומי, הוא ניצל את תופעת הלאומיות בגרמניה כדי להרחיב את שלטונו ולאחד את גרמניה כולה תחת שלטונו. הוא נלחם באוסטריה ואיחד תחתיו את כל מדינות צפון גרמניה.
- **ביסמרק השיג את תמיכתן של מדינות אירופה ולאחר מכן גרר את צרפת למלחמה והביס את צבאה**. לאור הכוח הרב שהפגין הצטרפו גם מדינות דרום גרמניה לשלטונו.

הגורמים שסייעו במאבק הלאומי

- **ההתפתחות הטכנולוגית והתעשייתית המהירה בגרמניה סייעה בהרחבת מסילות הרכבת**, וכך התחזק הקשר בין תושבי גרמניה. נוסף על כך בשנת 1834 כוננה "ברית המכס" בגרמניה, שאפשרה מסחר חופשי ללא מכס בין כל המדינות בגרמניה.
- **רוב הגרמנים נשאו מאפיינים תרבותיים דומים**, שהקלו את איחודם.
- **מנהיגותו הכוחנית של ביסמרק ופעילותו הדיפלומטית** תרמו להצלחת מאבקו.

הגורמים שעיכבו את המאבק הלאומי

- **שלטון זר**: שלטונה של אוסטריה במדינות צפון גרמניה הקשה את איחודה של גרמניה.
- **התנגדות שליטי מדינות גרמניה**: שליטי המדינות השונות בגרמניה התנגדו לאיחוד משום שחששו לאבד את שלטונם.

תוצאות המאבק

- **בשנת 1871, לאחר שביסמרק גבר על אוסטריה ועל צרפת, הושלם איחוד גרמניה וביסמרק מונה לראש ממשלתה**.

חזרה ותרגול:

הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19

ודאו שהבנתם: שאלות לסיכום הנושא

1. מה קושר ומלכד את בני אותו הלאום?
2. מהם השינויים שחוללה הלאומיות במפה המדינית של אירופה?
3. כיצד השפיעה הלאומיות על מסגרות השייכות של האדם?
4. כיצד השפיעה הלאומיות על צמיחתן של מסגרות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות?
5. כיצד השפיעו רעיונות ההשכלה והחילון על צמיחת הלאומיות?
6. כיצד השפיעה התנועה הרומנטית על צמיחת הלאומיות?
7. כיצד השפיעו מהפכות ואירועים פוליטיים על צמיחת הלאומיות באירופה?
8. כיצד השפיעו שינויים טכנולוגיים על צמיחת הלאומיות באירופה?
9. מה היו מאפייני המנהיגים של התנועות הלאומיות באירופה?

שאלות בנוסח בחינת הבגרות

תופעת הלאומיות המודרנית והגורמים לצמיחתה

קראו את הקטע שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

הבסיס למהפכה התעשייתית היה השימוש בכוח הקיטור, תחילה לצורכי ייצור ואחר כך להובלה. במקום ליצור דברים בידים, בכוח שריריו של האדם, נעשה שכיח יותר ויותר ליצור דברים במכונות בכוח הקיטור... צורכי מנוע הקיטור הולידו ביקוש חדש לברזל לשם ייצורו של המנוע עצמו, ולפחם לייצור הקיטור... התעשייה הממוכנת הייתה כרוכה בעיור, תחילה תעשיית הטקסטיל ואחר כך התעשייה הכבדה של פחם, ברזל ופלדה. בהפעלת המכונות החדשות היה אפשר להסתפק, ברוב המקרים, בפועלים בלתי מקצועיים. לא זו בלבד שפועלים מקצועיים הורדו בדרגה, והביקוש להם פחת, אלא שנתאפשר להעסיק גם נשים וילדים בשכר נמוך מזה ששולם לגברים, ועובדה זו חוללה מהפכה בכל אופיו של שוק העבודה. אלפי משפחות חיו בבתים צפופים מדי, בערי תעשייה קודרות ואפורות; העובדים נתבעו לעבוד שעות רבות ביממה בשכר ירוד, וכך נוצרה בעיה חברתית חדשה, רחבת מידות. המעסיקים שהיו שרויים בתחרות חריפה עם חברות מתחרות... הורידו את תנאי העבודה והשכר לרמה הנמוכה ביותר שיכלו. חיי הכלכלה לבשו צביון אכזר ובלתי אנושי שלא היה כמותו קודם.

(מתוך: תומפסון, אירופה מאז נפוליאון, עמוד 111-112).

1. על פי הקטע שקראתם, **הציגו** את הקשיים החברתיים שיצרה המהפכה התעשייתית.
הסבירו כיצד הובילו קשיים אלו לצמיחת הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19.
2. הסבירו כיצד הובילו הגורמים הרעיוניים (ההשכלה והרומנטיקה) לצמיחת הלאומיות באירופה במאה ה-19.

התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות

היכן אני ממוקם בפרק השני?

1. הלאומיות המודרנית באירופה במאה ה-19.
2. התנועה הלאומית היהודית המודרנית - הציונות.
3. פועלו של הרצל לבניית התנועה הציונית ולארגונה.
4. פעולותיהם של הציונים בארץ ישראל עד מלחמת העולם הראשונה.
5. מדיניות השלטון העותומאני כלפי היישוב היהודי בזמן מלחמת העולם הראשונה.
6. הצהרת בלפור.
7. השוואה בין התנועה הציונית ובין תנועות לאומיות אחרות.

בקרוב העם היהודי, כמו בקרב עמים אחרים באירופה, צמחה תופעת הלאומיות. התנועה הלאומית היהודית נקראה "הציונות". ואולם, הלאומיות היהודית צמחה כמאה שנים לאחר צמיחת התנועות הלאומיות של עמים אחרים באירופה.

מהם הגורמים שעיכבו את צמיחתה של הלאומיות היהודית?

1. האמנציפציה. לאורך המאה ה-19 קיבלו מרבית היהודים באירופה שוויון זכויות (אמנציפציה). שוויון הזכויות אפשר ליהודים להתקדם מבחינה חברתית וכלכלית. הם השתלבו במקומות עבודה ובמוסדות השכלה שבעבר היו חסומים בפניהם. בעקבות מתן האמנציפציה חל שיפור במצבם הכלכלי והחברתי של יהודי אירופה. יהודים שמצבם הכלכלי והחברתי היה טוב מבעבר, ראו את עתידם באירופה, ולא שאפו לכונן מדינה ליהודים.

2. התנגדות דתית לרעיון הלאומיות. חלק ניכר מהיהודים הדתיים האמינו כי האל השביע את עם ישראל שלא יעלה לארץ ישראל באופן מאורגן ("שלוש השבועות"). על פי תפיסה יהודית מסורתית זו, גאולת היהודים תתרחש באופן נסי, על ידי האל, ולא על ידי האדם. יהודים שהאמינו בתפיסה זו התנגדו לתנועה הציונית ולעליית יהודים לארץ ישראל.
3. פיצול לשוני, תרבותי וגאוגרפי. היהודים היו מפוצלים מבחינה גאוגרפית, לשונית ותרבותית. יהודים שונים חיו בארצות שונות, דיברו שפות שונות, והתקשו לתקשר זה עם זה. מקצתם זיהו עצמם כבני המולדת שבה חיו, וזיקתם כלפי יהודים בעלי תרבות שונה הייתה נמוכה.

הגורמים לצמיחתה ולהתארגנותה של התנועה הציונית

אף שצמיחת הלאומיות היהודית התעכבה ביחס לצמיחת תנועות לאומיות אחרות באירופה, לבסוף צמחה הלאומיות היהודית, ונאבקה על עליית יהודים לארץ ישראל ובהמשך על הקמת מדינה. מה הוביל לצמיחת הלאומיות היהודית?

1. האכזבה מן האמנציפציה. שוויון הזכויות שקיבלו היהודים באירופה (האמנציפציה) אמנם שיפר את מצבם של היהודים מבחינה חברתית וכלכלית, אך עם זאת, ככל שחלף הזמן התגברו גילויים

של אפליה, קנאה ושנאה כלפי היהודים. יהודים רבים הבינו שקיבלו שוויון זכויות מבחינה חוקית, אך מבחינה חברתית לעולם לא יקבלו אותם כשווים באירופה. לנצח יתויגו כיהודים, ולא כאירופאים. הבנה זאת הובילה חלק מיהודי אירופה להאמין ברעיון הלאומיות היהודית ולתמוך בתנועה הציונית.

2. החשש מפני אובדן הזהות היהודית. שילוב היהודים באירופה ותהליכי החילון שעברו היהודים, יצרו חשש בקרב יהודים רבים שהעם היהודי יאבד את ייחודו, וייטמע בקרב עמי אירופה. החשש מפני אובדן הזהות היהודית הוביל כמה מן היהודים לאמץ את רעיון הלאומיות היהודית, מתוך הנחה שהתאחדות היהודים כעם במולדת משלהם, תבטיח את שימורו של העם היהודי. נוסף על כך, הלאום היהודי היה למסגרת שייכות חדשה, במקום המסגרת של הדת היהודית שהלכה ונחלשה.

3. גילויי האיבה כלפי היהודים מצד השלטון ומהחברה במזרח אירופה. במדינות מזרח אירופה היו גילויי האיבה והאנטישמיות כלפי היהודים אלימים יותר מאשר במדינות מערב אירופה ומרכזה. יהודי רוסיה ספגו אלימות פיזית מצד החברה, ולא רק שנאה מילולית ואפליה חברתית כפי שהיה ביתר מדינות אירופה. האלימות הפיזית ברוסיה הגיעה לשיאה בשני פוגרומים (התפרעות אלימה של המון אדם):

- הסופות בנגב - פוגרומים שהתרחשו בשנים 1881-1882 בדרום-מערב רוסיה, שבהם נרצחו ונפצעו יהודים רבים ורכושם נבזז.

- פוגרום קישינב - פוגרום שבוצע ביהודי העיר קישינב בשנת 1903. בפוגרום נרצחו עשרות יהודים. האנטישמיות וגילויי האלימות הפיזית כלפי היהודים במזרח אירופה, הובילו רבים מהם לעזוב את מזרח אירופה. חלק קטן מהמהגרים בחר להגיע לארץ ישראל.

4. השפעת רעיונות הלאומיות והפעילות של התנועות הלאומיות במאה ה-19 באירופה על היהודים. רעיונות הלאומיות באירופה והצלחתן של תנועות לאומיות אחרות עוררו את צמיחת הלאומיות בעם היהודי בשני אופנים:

- הצלחתן של תנועות לאומיות באירופה הובילה יהודים להכיר בכך שגם העם היהודי, כמו עמים אחרים, הוא עם בעל היסטוריה, שפה, מוצא, מנהגים ומסורות משותפות, ועל כן גם העם היהודי ראוי למדינה משל עצמו.

- דחיית היהודים מקבוצת ההשתייכות הלאומית - התגבשות עמים באירופה הובילה לדחיית המיעוטים שלא נתפסו כחלק מהלאום. היהודים, כמו מיעוטים אחרים, נדחו מהחברה האירופאית, ונתפסו כמיעוט, ולא כחלק מהלאום. דחייה זו הובילה יהודים רבים לזהות את עצמם כחלק מהלאום היהודי.